

GENERALENS TRAGEDIE

Nytt lys på krigs-drama

Ett skudd lød. Derefter ble det stille. General Carl Gustav Fleischer, i lang tid den eneste på alliert side som hadde slått Hitlers styrker på slagmarken, endte sitt liv. Han orket ikke leve lenger. Tragedien fant sted for 50 år siden, i Canadas hovedstad Ottawa, den 19. desember 1942.

OLAV TRYGGE STORVIK

Selvmordet satte punktum for en lysende militær innsats for Norge. Fleischer skjøt seg gjennom hjertet, og deri lå trolig et symbolsk budskap. Men handlingen satte også punktum for en lang og opprivende strid på høyeste militærpolitiske plan, en strid som hadde pågått mellom landets militære og politiske myndigheter helt siden den vanskelige etableringen i Storbritannia sommeren 1940, da krigen i Norge var tapt. I denne striden trakk Fleischer det korteste strå. Han ble forbigått, presset ut av stil-

ikke helt ukjent, selv om det bare har nådd frem til en svært liten og eksklusiv krets. Dokumentene er kjent som «General Fleischers etterlatte papirer» og har tidligere vært utgitt i bokform av et lite forlag i 1947, «Tønsberg Aktietrykkeris Forlag». Men boken fikk sørgelig liten utbredelse, og regnes i dag som en antikvarisk sjeldenhet. Grunnen er trolig at den tids myndigheter ikke var særlig interessert i at den nådde frem til et større publikum, kanskje ble den også direkte undertrykket. Så sent som i begynnelsen av 1960-årene fantes ikke boken i Krigsskolens bibliotek, det

FLEISCHERS LIVSLØP

- Carl Gustav Fleischer ble født i Roan, Trøndelag, 28. desember 1883. Hans far var sogneprest i Bjørner prestegjeld.
- Da faren døde i 1885 flyttet familien til Trondheim med to barn. Familien var fattig, men Carl Gustav tok artium ved Trondheim Katedralskole i 1902.
- I 1905 tok han krigsskoleeksamen som nest beste elev.
- Giftet seg med Antonie Charlotte Hygen i 1919.
- Fleischer tjenestegjorde ved Generalstabens i flere perioder, men søkte stadig tropsjeneste. Han var kompanisjef bl.a. i Gardet. I 1930 ble han utnevnt til major og sjef for kommanderende generals adjutantstab, i 1934 oberst og sjef for Ser-Hålogaland infanteriregiment i Mosjøen. I 1939 ble han utnevnt til generalmajor og sjef for 5. Divisjon i Harstad.
- I 1940 ble han utnevnt til 2. og ledet krigen i Nord-Norge. Følge Regjeringen i landflyktighet til London.
- 1940-42 sjef for Hæren i Storbritannia. Søkte avskjed februar 1942.
- Døde 19. desember 1942 i Ottawa.

seelse. Det ville derfor vært naturlig om regjeringen hadde valgt ham til den nye stillingen som forsvarssjef. Men det var tydeligvis ikke hensikten med omorganiseringen. Han fikk vite at man søkte etter en «dyktig offiser» til stillingen, en nærmest utsøkt for nærmelse overfor en offiser som inn-til da var den eneste på alliert side som hadde tilføyet tyske avdelinger nederlag i felten. Det er dessuten mye som tyder på at han hadde greid å kaste Dietl, Hitlers yndlingsgeneral, helt ut av Nord-Norge hvis ikke den svenske regjering hadde gått med på å la de tyske styrker på Narvik-fron-

10262

ingen som sjef for Hæren, og sendt til Canada. Der skulle han være «sjef» for de norske styrker. Men det fantes ingen norske «styrker» i Canada, bare en flyskole som sto under Luftforsvarets kommando.

På dette punkt må det presiseres at hverken Undersøkelsekommisjonen av 1945, som gransket regjeringens oppførsel under krigen 1940–45, eller historikeren professor Olav Riste, kritiserer Regjeringen for dens handlemåte. I det autoritative verket «London-Regjeringa» skildrer Riste striden mellom Fleischer og regjeringen inngående. Likevel er det vanskelig å komme forbi den nære sammenheng mellom general Fleischers tragiske skjebne og regjeringens handlemåte.

Verkebyll

Men det finnes også en annen, mer statsvitenskapelig synsvinkel, på historien om Fleischer. Generalens skjebne er det første kjente eksempel fra norsk moderne historie hvor strid på det militærpolitiske plan tilspisset seg på en så dramatisk måte, at den fremste militære leder så seg tvunget til å trekke seg fra stillingen. Ett spørsmål kan være: Hvilke trekk i Arbeiderpartiet er det som gjør at partiet igjen og igjen, like opp til vår tid, stadig produserer konflikter i forhold til det militære lederskap? Spørsmålet skal ikke forsøkes besvart her, men det finnes nok felles trekk i de eksemplene som er kjent. Når det gjelder historien om Fleischer, har det historiske materialet vært mangelfullt, eftersom flere førstehånds kilder har manglet i arkivene. I lang tid etter krigen lå den ubeskrevne historien om general Fleischers skjebne som en verkebyll og forgiftet atmosfære mellom store deler av offiserskorpsen og Arbeiderpartiet.

Dokumenter

Men nylig hadde Aftenposten gleden av å overrekke Riksarkivet en rekke dokumenter, konsepter som generalen selv hadde skrevet for hånd. Dokumentene omfatter felttoget i Nord-Norge våren 1940, tiden i England 1940–42, rapport fra en inspeksjonsreise til norske avdelinger på Island og Jan Mayen våren 1942, og et brev stilet til statsminister Nygaardsvold kort tid før selvmordet. Dokumentene kom oss tilfeldig ihende via en privatmann. Førstearkivar Harald Hals, ansvarlig for Riksarkivets militærarkiv, ble glad over å kunne motta dokumentene. — For oss er dette et svært verdifullt materiale, sier Hals. — Dokumentene fyller et hull i krigstidens historie. Jeg kan nevne at vi hittil ikke har hatt en eneste mappe på general Fleischer. Det forteller noe om dette materialets verdi for oss. Hals tar oss med mange etasjer under Riksarkivet på Kringstua og viser frem en hel korridor med arkivmateriale fra krigens tid. — Se her, her skal mappen på Fleischer stå, sier han. Innholdet i materialet er imidlertid

stet man først skulle tro at en bok av denne type var tilgjengelig. Hvis unge kadetter ønsket å sette seg inn i general Fleischers skjebne, måtte de pent søke om å få boken utkvittert ved Universitetsbiblioteket.

Mange mente forklaringen lå i bokens to siste sider. På nest siste ser vi et bilde av general Fleischer mens han skuer over mot bokens aller siste side hvor det er inntatt et — umotivert — bilde av generaløyntant Bjørn Christophersen, dengang sjef for Hæren. Det er bare det at generalen på dette bildet har obersts distinksjoner, en militær grad han fikk under krigen i London da Fleischer ble presset ut av sin stilling. Denne sammenstillingen av bilder er blitt tolket som et skjult budskap ved boken, at Bjørn Christophersen var Fleischers «onde ånd».

Det finnes trolig ingen sikker kunnskap på dette punktet. Men det er hevet over tvil at Christophersen, sammen med sin bror som ble utnevnt til ekspedisjonssjef i Forsvarsdepartementet, hadde stor innflytelse og samarbeidet nært med forsvarsminister Oscar Torp. Torp ble tatt inn i regjeringen for å effektivisere Forsvarets ledelse. Han avlaiste Birger Ljungberg, som nærmest hadde vært handlingslammet helt siden april dagene 1940, noen vil si enda lenger. Christophersen var rittmester i kavalleriet da han tok seg over til England senhøsten 1941. Men Torp forfremmet ham raskt til oberst og stabssjef for Forsvarets overkommando.

Brysom hærsjef

Regjeringen besluttet at det skulle tilsettes en forsvarssjef, en nyopprettet stilling. Fleischer var sjef for Hæren, en meget brysom sådan, og forlangte stadig å få folk og våpen. Han hadde et kompromissløst sinn og var innstilt på å føre krig så fort og effektivt som mulig for å gjenerobre Norge. Han tenkte seg neppe muligheten av at andre kunne se noe annerledes på et slikt spørsmål.

Major Lindback-Larsen, som var Fleischers stabssjef ved 6. divisjon under felttoget i Nord-Norge, har i ettertid gitt følgende beskrivelse av sin sjef, og vurderingen kan kaste lys over forholdet til regjeringen i London: — General Fleischer var en intelligent offiser som med kunnskaper og karakter hadde bygget opp en beundringsverdig sikkerhet i konklusjoner, beslutninger og holdninger. Men han propaganderte ikke for sine konklusjoner. Han meddelte dem — én gang. Det var all right for oss som sto under hans ledelse, men det kunne bli misforstått i forhandlinger, da hans definitive uttalelser kunne bli oppfattet som en utgangspåstand åpen for diskusjon. Så langt Lindback-Larsen. Politiske forhandlinger var neppe Fleischers sterkeste side, han hadde ingen forståelse for «tautrekking» med tilhørende intrigespill og manipulering.

Fleischer var «eldste» norske offiser i London, med høyest rang og ø

PERSONLIGHET: General Carl Gustav Fleischer (1) var kjent som en markant personlighet. Bildet er tatt under felttoget i Nord-Norge 1940, hvor han presset seg til det ytterste.

KRONPRINSEN: Han hadde ofte kontakt med kongefamilien. Fleischer og kronprins Olav (3) hadde felles interesser.

OPPBYGGING: Oppbyggingen av en norsk hær i Storbritannia gikk svært tregt (2 og 4). Ikke alle i regjeringen var like interessert som Fleischer i å bruke ressurser på en hær, men Fleischer engasjerte seg for fullt i arbeidet.

DOKUMENTER: «General Fleischers etterlatte papirer» fyller et hull i Riksarkivets kilder om krigstiden. Førstearkivar Harald Hals (5) var glad da Aftenposten kunne overrekke dokumentene til Riksarkivet. Arkivet har hittil ikke hatt egen mappe på en av landets fremste generaler.

ten få hardt tiltrengte forsyninger av mat, klær og medisiner gjennom Sverige. Fremdeles er det ikke helt klart om det også fulgte våpen og ammunisjon med disse forsyningstransportene. Da regjeringen følte seg tvunget til å innstille krigen i Norge, sto Fleischers avdelinger klare til å sette inn det siste avgjørende angrep mot tyskerne.

Forsvarsminister Torp og rittmester Christophersen tilbød stillingen som forsvarssjef til major Hansteen, som var norsk militærattaché i Helsingfors. Hansteen hadde inntil da ikke hatt kommando over større avdeling enn kompani, og trodde han ble beordret til London som bataljonsjef. Forbauselsen ble meget stor da han ble tilbudt stillingen som forsvarssjef. Han nektet først å motta stillingen frivillig, men kunne ikke unnså seg beordring.

Vanskelig posisjon

Fleischers posisjon ble vanskelig. For ham måtte det fortone seg utålelig å tjenestegjøre under en major som regjeringen hadde forfremmet til general. Han søkte om å få gå av og bli tildelt andre oppgaver. Og det fikk han, som sjef for ikke-eksisterende norske styrker i Canada.

I boken «Drømmere og dådsmenn» har stortingspresident C. J. Hambro flere år etter krigens slutt skrevet en bitende kritikk av regjeringens handlemåte i forhold til Fleischer. Boken er elegant polemisk i formen, og selv om han ikke redegjør for sine kilder, er det tydelig at han bygger på nært kjennskap til Fleischer-saken. Kanskje har han ført samtaler med fru Toni Fleischer før hun døde, og tatt notater?

Motsetningsforhold

Ifølge Hambro ser motsetningsforholdet mellom regjeringen/Arbeiderpartiet og Fleischer ut til å ha holdt seg ved like på en underlig måte, også etter krigens slutt. 23. oktober 1945 ble Fleischers urne ført fra London til Oslo under en «deltagelse uten sidestykke». Forsvarssjefen, general Otto Ruge, holdt tale, og det ble lagt ned mange kranser på bårn, men ingen fra regjeringen. «Heller ikke så man nogen representant for den i den store sørgeskare», skriver Hambro.

Noe lignende gjentok seg ved tiårsminnet for gjenerobringen av Narvik. Da er det gymnasiessamfunnene i Nord-Norge som tar initiativ til å reise statue og bauta over general Fleischer. Og igjen viser regjeringen et påfallende fravær, ikke bare av engasjement, men også av vanlig høflighet overfor minnet av en offiser som ga så mye for at nasjonen kom seg gjennom katastrofen med noe selvspekt i behold. Hverken ved avdukning av minneplate over de harde kampene på Lapphaugen, i Narvik eller ved avsløringen av Fleischers statue i Harstad møtte representanter for regjeringen eller ble det overbragt hilsen fra regjeringen av 1940. Men kongefamilien var selvsagt til stede.